

Момот О. В.,
студентка 5 курсу, 4 групи
Інституту прокуратури та кримінальної юстиції
НЮУ ім. Ярослава Мудрого

КІБЕРБУЛІНГ: ПРИЧИНИ ТА ПЕРЕДУМОВИ АГРЕСІЇ У ВІРТУАЛЬНОМУ СВІТІ

Ключові слова: кібербулінг, агресія, кіберагресія, девіантна поведінка

Keywords: cyberbullying, aggression, cyberaggression, deviant behaviour

Анотація: Розглянуто феномен кібербулінгу, досліджено психологічні та соціальні детермінанти явища

Abstract: Phenomenon of cyberbullying, psychological and social determinants

Сучасні дослідники характеризують Інтернет як ресурс для спілкування, навчання, розвитку, розваг. Нинішнє покоління не уявляє дня без його використання. При цьому, не маючи життєвого досвіду дорослих, діти часто не помічають онлайн-загроз [1, с. 69]. Однією з найгостріших проблем, з якою може зіштовхнутися підрастаюче покоління у віртуальному просторі – кібербулінг.

Вперше визначення цьому поняттю дав Білл Белсі, який вважав, що кібербулінг – це використання інформаційних і комунікаційних технологій для підтримання умисної, неодноразової і ворожої поведінки, спрямованої на ображення інших людей. Взагалі, кібербулінг

можна розглядати як прояв девіантної поведінки.

Цікаве тлумачення девіантної поведінки пропонує дослідниця Л. Шнейдер. На її думку, девіантна поведінка – це результат невдалої особистісно-сценарної побудови життєдіяльності, яка розглядається в контексті часу [2, с. 76].

Внаслідок неформованості світоглядних принципів, відсутності стійких життєвих установок, ціннісних орієнтацій, переконань найбільш схильними до різних видів девіацій виявляються неповнолітні. Зазвичай це пояснюють недоліками виховання, однак слід враховувати і вікові особливості. У цьому віці девіації можуть бути наслідком незавершеності процесу формування особистості, негативного впливу сім'ї, залежності від найближчого оточення і прийнятих у ньому ціннісних орієнтацій. [3, с. 30]

Відтак, природа агресивних форм поведінки полягає не в окремих психологічних утвореннях, якостях або властивостях, а в рамках єдиної структурно організованої системи людини. Виникненню нових проявів девіацій закономірно передують і поява нових детермінантів такої поведінки, що сформувались в умовах сучасності.

Тепер, зокрема, ЗМІ та інтернет-ресурси культивують суспільні норми та цінності. В період трансформації соціально-економічних умов, особливо посилюється нестабільність і соціальна незахищеність молоді. Сьогодні проблема повсюдного наступу та наслідків функціонування інформаційного суспільства для культурного життя людства розглядається як певна загроза, передумова аксіологічної кризи сучасності. Існує можливість заміни справжніх соціальних і духовних цінностей синтетичними чи навмисне спотвореними [4, с. 193].

Гострою проблемою у сфері медіа є проблема медіанасильства. Під час регулярного перегляду сцен насильства глядачі щоразу менше реагують на жорстокість, побачену на екрані, і стають менш чутливими до насильства в реальному житті (відбувається “десенсибілізація”) [5, с. 8–9]. Демонстрація агресії в матеріалах медіа підвищує ймовірність агресивних реакцій, а продемонстрована поведінка сприяє засвоєнню агресивних сценаріїв і стає моделлю для її імітації в реальному житті, що призводить до стирання межі між моральним і аморальним у міжособистісних стосунках. Психологи одностайно називають вплив низькопробних ЗМІ як одну з причин виникнення «духовного вакууму», який часто заповнюється новими «девіантними» авторитетами [6, с. 345].

Підрастаюче покоління втрачає навички безпосередньої взаємодії, проводячи більше часу в онлайн-просторі. Оскільки однією з тенденцій перехідного віку є переорієнтація підлітка з батьків, учителів на ровесників, потрібно розуміти, що спілкування з останніми – вкрай важливий елемент становлення дитини як особистості. Різновиди спільної діяльності формують необхідні навички соціальної взаємодії, вміння підпорядковуватися дисципліні і в той же час відстоювати свої права, співвідносити особисті інтереси з колективними [7, с. 286].

Якщо для нинішнього дорослого покоління навички електронного спілкування є надбудовою над уже здобутими навиками реального, то діти і підлітки освоюють і те, і інше практично одночасно. Процес соціалізації значною мірою переміщується в Інтерет, відтак, соціальне становлення молоді відбувається у подвійній системі координат [8, с. 77].

Ключовими особливостями інтернет-комунікації в умовах кібербулінгу є:

- 1) *позачасовість*: текстове спілкування не обмежене часом, користувач може в будь-який момент покинути діалог і в будь-який момент його продовжити;
- 2) *мультимедійність*: користувачеві доступні різноманітні способи комунікації: текст, графічні зображення, фото- і відеоматеріали, аудіофайли тощо;
- 3) *анонімність*: користувач не завжди розкриває перед іншими свою дійсну сутність, внаслідок чого розмивається поняття відповідальності за свої слова;
- 4) *опосередкованість*: інтернет-комунікація, як правило, є непрямим діалогом, при якому учасники не можуть бачити один одного і використовувати невербальні сигнали. Агресор, що знаходиться на відстані від жертви, здатен на речі, значно жорстокіші, ніж за умов звичайного спілкування. Від кібербулінгу важче сховатися, ніж від традиційного булінгу, оскільки жертви доступні переслідувачеві в будь-якому місці, в будь-який час [9, с. 20]. Більше того, одне опубліковане повідомлення може спрацювати як багаторазовий акт цькування, викликаючи усе нові коментарі, не кажучи уже про те, що жертва сама може перечитувати образливий текст і переживати ретравматизацію [10, с. 185].

5) *широка аудиторія*: залучення великої кількості свідків посилює відчуття сорому, страху, безпорадності, провокує гіпертрофований зворотній зв'язок.

Що ж стосується суб'єктів кібербулінгу, мотивів їхньої поведінки та причин, що підштовхують їх до прояву агресії у віртуальному світі, то висловлюються різні точки зору з

цього приводу. Як правило, оперують характеристиками, застосовуваними до учасників традиційного булінгу. Однак, це виправдано тільки тоді, коли звичайний булінг переноситься у кіберпростір, а не виникає безпосередньо там. Аналізуючи другий випадок, не можна просто дублювати ці ознаки, оскільки саме явище формується в іншому середовищі.

Явище кібербулінгу часто приваблює підлітків якраз можливістю створення віртуального образу «Я», виходу за межі власної сутності. Іноді ними керує потреба в ілюзорному житті, відмінному від їхнього реального. Наприклад, якщо їхня самооцінка не знаходить належної опори в соціальному просторі, якщо оцінка підлітка значимими особами нижче його власної, то ця ситуація повинна розглядатися як фруструюча, що може провокувати прояв агресії. [11, с. 36]

До безпосередніх причин кібербулінгу відносять:

1. Прагнення отримати перевагу. Така мета може мати як позитивну, так і негативну (деструктивну) спрямованість, що виявляється у людей зі слабкою здатністю до адаптації, тих, хто досягає переваг на фоні інших егоїстичною поведінкою. Для кіберагресора не обов'язково мати фізичну силу, авторитет і вплив на однолітків, щоб відчувати своє домінування.

2. Комплекс неповноцінності. Виникає внаслідок різних причин, зокрема, дискримінації, душевних травм, власних помилок і невдач. Кібербулінг містить необхідні умови для компенсації цього комплексу – від створення віртуального (суб'єктивно ідеального) «Я» до самоствердження за рахунок приниження інших.

3. Заздрість. Ідея конкуренції вирощує заздрощі, для яких у підлітків може бути маса причин.

4. Помста. Дії, що походять від намірів адекватно відповісти на реальну або надуману несправедливість, спричинену раніше. У цьому випадку, ображені, які вдаються до кібербулінгу, відчувають, що виправляють ситуації або захищають себе чи інших. Кібербулінг приваблює й тих, хто в реальному житті є жертвою булінгу, дітей, що не відрізняються фізичною силою і не вміють швидко віднайти належну відповідь, тих, хто бажає змінити свій образ і зайняти позицію сили.

5. Розвага. Кібербулінг може початися зі звичайного жарту. Але жарти бувають різними, інколи вкрай уявливими, коли об'єкту гумору не до сміху. Ті, хто стали жертвою таких насмішок, стають подавленими, не можуть нормально працювати, почуваються неповноцінними, через страх уникають соціуму.

6. Проблеми у сімейних взаємовідносинах. Встановлено, наприклад, що якщо у дитини склалися негативні стосунки з батьками, якщо тенденції розвитку самооцінки і Я-концепції не знаходять підтримки в оцінках батьків або якщо дитина не відчуває батьківської підтримки і опіки, то ймовірність делінквентної, протиправної поведінки істотно зростає, погіршуються відносини з однолітками.

Найчастіше до кібербулінгу вдаються підлітки із найменшим батьківським наглядом. Поряд із цим, надмірно владні батьки, які прагнуть у всьому керувати дитиною, пригнічуючи її волю, викликають у неї лише страх. Результатом такого виховання стає направлена на оточуючих агресивна поведінка. У цьому випадку кібербулінг виступає як завуальований протест, несприйняття ситуації підкорення.

7. Невміння вирішувати конфлікти. Конфлікти на даному етапі становлення особистості – невід'ємна частина, атрибут дорослішання і емоційного розвитку. Зазвичай конфлікт сприймається як щось негативне, але саме так дитина навчається вирішувати проблеми і знаходити спільну мову з ровесниками, усвідомлювати і приймати думку іншої людини, відстоювати свою за допомогою суспільно прийнятних форм. Не знаючи більш вдалого способу знайти вихід із ситуації або вважаючи власну точку зору більш значущою, категорично не приймаючи позиції іншого, підліток може переносити конфлікт у кіберпростір.

8. Індивідуально-особистісні характеристики (акцентуації характеру, недоліки емоційно-вольової сфери тощо). Акцентуація характеру – це крайній варіант норми, за якого окремі риси надмірно посилені, внаслідок чого виникає вибіркова вразливість щодо визначеного роду психогенних впливів. При певних акцентуаціях підліток може бути схильний до кібербулінгу. Наприклад, істероїдний чи епілептоїдний тип деякі зі своїх потреб може цілком задовольнити за допомогою кіберагресії: власна особистість не зачіпається, багато уваги, підтримка аудиторії, піднесення себе за рахунок приниження когось. [12, с. 39]

Отже, існує багато причин, чому деякі особи вдаються до кібербулінгу. Однак очевидно, що такої поведінці діти навчаються: не бачили б вони моделі жорстокої поведінки (серед дорослих, у ЗМІ), то таких масштабів цього явища можна було б уникнути. Встановлено, що дев'янтна поведінка неповнолітніх, проявом якої є кібербулінг, часто трансформується у кримінальні форми і становить суттєву небезпеку як для самої особистості неповнолітнього, так і для всього

суспільства. Засвоївши патерни поведінки «жертви» або «переслідувача» діти можуть слідувати цим моделям соціальної взаємодії все життя.

Список використаних джерел:

1. Данильчук Л. О. Ризики та безпеки мережі Інтернет: до проблеми інформаційної захищеності дітей / Л. О. Данильчук // Педагогічний дискурс. – 2012. – № 13. – с. 68-71.
2. Шнейдер Л. Б. Девиантное поведение детей и подростков: научно-популярное издание / Л. Б. Шнейдер. – М. : Триеста, 2005. – 336 с.
3. Козубовський Р. В. Соціальні детермінанти девіантної поведінки неповнолітніх / Р. В. Козубовський // Психолого-педагогічні науки. – 2016. – № 1. – с. 27-31.
4. Дрожжина С. В., Кобзар І. М. Аксіологічно-екзистенційні доміанти інформаційного суспільства / С. В. Дрожжина, І. М. Кобзар // Гілея: науковий вісник. – 2014. – № 80. – с. 192-196.
5. Шкаровська В. Террористи рождають страх. СМІ его распространяют / В. Шкаровська, Ю. Борто // АиФ. Здоровье. – 2001. – №1. – с. 8–51.
6. Бік О. Вплив ЗМІ на розвиток агресивних моделей поведінки у молодіжному середовищі / О. Бік // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаника. – Л., 2006. – Вип. 14. – с. 344–349.
7. Оранюк Б. Ю. Вікові особливості підлітків у контексті формування інформаційної культури в мережевому спілкуванні / Б. Ю. Оранюк // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2016. – № 1 (55). – с. 283-293.
8. Головкін Б. М. Запобігання криміналізації молодіжного середовища / Б. М. Головкін // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Харків. : Право, 2012. – Вип. 23. – с. 76-87.
9. Шевко Н. Р., Ісхаков І. І. Особенности проявления кибербуллинга в социальных сетях / Н. Р. Шевко, І. І. Ісхаков // Ученые записки Казанского юридического института МВД России. – 2017. – Т. 2 (3). – с. 19-22.
10. Бочавер А. А., Хломов К. Д. Кибербуллинг: травля в пространстве современных технологий / А. А. Бочавер, К. Д. Хломов // Психология. Журнал Высшей школы экономики. – 2014. – Т. 11 (3). – с. 177-191.
11. Будіянський М. Ф. Особливості прояву агресивності в підлітків / М. Ф. Будіянський // Наука і освіта. – 2013. – № 3. – с. 36-39.
12. А. А. Баранов, С. В. Рожина. Психологический анализ подросткового кибербуллинга / Баранов А. А., Рожина С. В. // Вестник Удмуртского университета. – 2015. – Т. 25 (1). – с. 37-41.

Міністерство освіти і науки України
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого

ЗЛОЧИННІСТЬ У ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

Матеріали XVI Всеукраїнської кримінологічної
конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених

(м. Харків, 12 грудня 2017 р.)

За загальною редакцією
професора *А. П. Гетьмана* і професора *Б. М. Головкина*

Харків
«Право»
2017

УДК 343.9.01:005.44
ББК 67.61я431
3-68

Редакційна колегія:
проф. А. П. Гетьман,
проф. Б. М. Головкін,
канд. юрид. наук, доц. О. В. Ткачова,
канд. юрид. наук, ас. О. В. Таволжанський,
канд. юрид. наук, ас. Н. В. Сметаніна,
канд. юрид. наук, ас. К. Д. Кулик,
канд. юрид. наук, ас. О. О. Шуміло,
ст. лаб. К. С. Остапко

**Злочинність у глобалізованому світі : матеріали XVI Всеукр.
3-68 кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Хар-
ків, 12 груд. 2017 р.) / за заг. ред. А. П. Гетьмана і Б. М. Головкіна. –
Харків : Право, 2017. – 420 с.**

ISBN 978-966-937-307-6

ISBN 978-966-937-307-6

© Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, 2017
© Оформлення. Видавництво «Право», 2017